

Peter Berger: POZVÁNÍ DO SOCIOLOGIE

Pramen: *Pozvání do sociologie*. Praha: FMO, 1991.

Berger Peter (1929) - americký sociolog, představitel neokonzervatismu a fenomenologické sociologie.

Berger se narodil v roce 1929 ve Vídni a od roku 1946 žije v USA, kde získal filozofické a sociologické vzdělání. Důležité bylo jeho studium na New School for Social Research v New Yorku, které ukončil v roce 1954. Od roku 1956 prošel několika univerzitami, aby se vrátil zpátky do New School for Social Research. V roce 1979 se stal univerzitním profesorem na Bostonské univerzitě, kde současně zastává od roku 1985 funkci ředitele Ústavu pro studium ekonomické literatury.

Berger je autorem velkého množství studií a statí v časopisech doma i v zahraničí. Od počátku šedesátých let se objevují jeho knižní publikace. V roce 1965 vychází společná práce P. Bergera a T. Luckmanna *Sociální konstrukce reality* s podtitulem *Teorie sociologie vědění*.

Trvalým tématem Bergerových prací jsou problémy sociologie náboženství, kde navazuje na svoji první knihu o americkém protestantismu z roku 1961. Jsou to díla jako *Posvátná nebesa* (1967), *Pověsti o andělech* (1969) nebo *Heretický imperativ* (1979). Vedle toho se však již od svého prvního velmi úspěšného díla *Pozvání do sociologie* (1965) zabývá filozofickými a teoretickými problémy sociologické disciplíny a politickými a morálními důsledky použití jejich poznatků v praxi. Velmi oblíbená je Bergerova učebnice sociologie, kterou napsal v roce 1972 s pomocí své ženy. Na knize je zajímavý především biografický přístup, který spočívá v tom, že zpracovaný materiál je pokud možno uveden v pořadí odpovídajícím stádiím sociální zkušenosti v biografii jednotlivce.

V roce 1975 vydává svou další práci *Pyramidy obětí, politická etika a sociální změna*. V této knize autor kritizuje dva mýty, které podle jeho mínění zaslouží kritickou analýzu. Je to kapitalistický mýtus růstu a mýtus socialistické revoluce. Hodnotí oba procesy z hlediska toho, kolik nákladů a obětí si vyžadují. Bergerův kritický přístup se projevuje i v jeho dalších pracích, zejména v *Kapitalistické revoluci* (1986), v níž Berger analyzuje obecně kapitalismus a srovnává jeho výsledky s výsledky reálného socialismu. Konstatuje, že kapitalismus i přes svoji „destruktivní kreaci“ přináší lepší výsledky než reálný socialismus. Přesto však Berger doporučuje neignorovat vliv a význam Marxova díla i přitažlivost socialistického ideálu pro široké masy a intelektuály. O svém vlastním vývoji říká: „Vyvíjel jsem se napravo, když velká část mých kolegů v sociálních vědách se vyvíjela nalevo“.

Můžeme říci, že první moudrostí sociologie je toto: věci nejsou tím, čím se zdají být. (s. 29)

Půvab sociologie spočívá v tom, že její perspektiva nám umožňuje vidět v novém světě týž svět, v němž jsme žili celý život. (s. 28)

Sociologická perspektiva může být pochopena v takových výrazech jak „vidět skrz“, „vidět za“ a velmi často v takových výrazech používaných v běžné řeči jako „prohlédnout hru“, „vidět za scénu“, jinými slovy „nenechat se od nikoho a ničím napálit“. Nevzdálíme se příliš od těchto názorů, když budeme na sociologické myšlení pohlížet jako na část toho, co Nietzsche nazval uměním nedůvěry. (s. 35)

Sociolog musí samozřejmě jako lidská bytost počítat se svým přesvědčením, svými emocemi a předsudky. Je však součástí vědecké přípravy sociologa, že se pokouší pochopit a kontrolovat všechny tyto předsudky, které mají být, pokud je to možné, z jeho práce vyloučeny. Není však snadné si takto počínat, ale není to nemožné. Sociolog se snaží vidět skutečnost. Může mít naděje nebo obavy ohledně toho, co může zjistit. Ale musí se snažit vidět věci tak, jak jsou, bez ohledu na naděje a obavy. Je to tedy akt čistého vnímání, o němž sociologie usiluje, pokud to lidsky omezené prostředky dovolí. (s. 15)

Lidé, kteří se rádi vyhýbají šokujícím objevům, kteří dávají přednost víře, že společnost je právě to, co se učili v nedělní škole, kteří mají rádi jistotu pravidel a zásad, toho, co Alfred Schütz nazval „světem považovaným za samozřejmost“ by měli zůstat mimo sociologii. (s. 30)

Právník se zabývá tím, co můžeme nazvat oficiální koncepcí situace. Pro právníka je důležité vědět, jak zákon pohlíží na určitý typ zločinu. Pro sociologa je stejně důležité vědět jak zločinec pohlíží na právo. (s. 34)

Člověk ve společnosti

Být situován ve společnosti, znamená být průsečíkem specifických společenských sil. Obvykle člověk tyto síly ke své škodě ignoruje. Člověk se pohybuje ve společnosti s pečlivě určeným systémem moci a prestiže a jakmile ví, kde je jeho místo ve společnosti, je si vědom toho, že neexistuje mnoho možností, jak to změnit. Základní souřadnice, v nichž se člověk může pohybovat, jsou nakresleny jinými, většinou cizími lidmi, z nichž mnozí již dlouho nežijí. (s. 64)

Držíme-li se Durkheimovy koncepce, pak společnost proti nám vystupuje jako objektivní fakticita. Existuje jako něco, co nemůže být popřeno a s čím se musí počítat. Společnost je vůči nám vnější. Obkličuje nás, obklopuje náš život ze všech stran. Jsme ve společnosti umístěni ve zvláštních sektorech sociálního systému. Toto umístění předurčuje a determinuje téměř všechno, co děláme, od jazyka po etiketu, od náboženské víry, kterou sdílíme, až po pravděpodobnost, že

spácháme sebevraždu. Naše přání týkající se našeho sociálního umístění se neberou v úvahu a náš intelektuální odpor vůči tomu, co společnost předepisuje nebo zakazuje, je v nejlepším případě velmi málo platný a často vůbec není k ničemu. Společnost jako objektivní a vnější fakt vystupuje vůči nám zvláště ve formě donucení. Její instituce určují vzory našeho jednání a vytvářejí naše očekávání. Odměňují podle toho, jak dostojíme našim přiděleným úkolům. Jakmile se chceme vyhnout těmto úkolům, společnost má k dispozici téměř nekonečnou rozmanitost kontrolních a donucovacích orgánů. Sankce společnosti jsou s to nás izolovat v každém okamžiku existence od našich spoluobčanů, podrobit nás výsměchu, zbavit nás živobytí a svobody a v poslední instanci nás připravit o samotný život. Konečně nejsme zařazeni ve společnosti jen v prostoru, ale i čase. Naše společnost je historická entita, která časově přesahuje jakýkoliv individuální život. Společnost nás předchází a přežije nás. Existovala dříve než jsme se narodili a bude existovat po naší smrti. Naše životy jsou jen epizody v jejím majestátném chodu časem. Když to shrneme - společnost to jsou stěny našeho uvěznění v dějinách. (s. 83)

Společnost v člověku

Výsledkem socializace je, že společenský svět je dítětem internalizován. Tentýž proces, i když snad kvalitativně slabší, probíhá pokaždé, když dospělý vstupuje do nového sociálního spojení nebo do nové sociální skupiny. Společnost není pak jen něčím vnějším v Durkheimově smyslu, nýbrž něčím co existuje jako část našeho nejniternějšího bytí. Pouze pochopení internalizace dává smysl neuvěřitelnému faktu, že velice vnější kontrola působí nejčastěji na většinu lidí ve společnosti. Společnost nejen kontroluje naše chování, ale vytváří naši totožnost, naše myšlenky a naše city. Struktury společnosti se stávají strukturami našeho vlastního svědomí. Naše zajetí ve společnosti není ani tak zavedeno násilím, nýbrž tajným dorozuměním. Někdy jsme skutečně nuceni, abychom se podřídili. Mnohem častěji jsme polapeni svou sociální povahou. Stěny našeho vězení existovaly předtím, než jsme se objevili na scéně, my je však znovu vytváříme, dostáváme se do zajetí svým vlastním přičiněním. (s. 105 - 106)

Společnost nás určuje, ale je zase určována námi. Potřebujeme uznání společnosti, abychom byli lidmi, měli o sobě představu, totožnost. Společnost však potřebuje uznání mnoha lidí, jako jsme my, aby existovala. (s. 112)

Lidé mohou ve skutečnosti říci ne společnosti a také to často dělají, když nastoupí tuto cestu, může to mít pro ně velmi nepříjemné následky. Tvrzení „musím“ je klamně téměř v každé sociální situaci. Můžeme na tento problém aplikovat to, co Jean Paul Sartre nazval falešnou vírou. Falešná víra znamená vydávat něco za nutné, co je ve skutečnosti dobrovolné. Falešná víra je tak útekem od svobody, je to nepoctivá vytáčka z „muk volby“. Každý člověk, který říká „nemám

žádnou volbu“, když se odvolává na požadavky své sociální role, se podílí na falešné víře. (s. 122 - 123)

Společnost nám poskytuje teplé, přiměřeně útulné jeskyně, v nichž se můžeme shluknout a bít na bubny, které zahánění vyjící hyeny temnoty, která nás obklopuje. Extáze je akt, v němž vykročujeme z jeskyně sami, abychom čelili noci. (s. 128)

Na rozdíl od loutek máme možnost se v našem pohybu zastavit, ohlédnout se a pochopit mechanismus, který námi hýbe. V tomto aktu spočívá první krok ke svobodě. A v tomtéž aktu nacházíme závěrečné ospravedlnění sociologie jako humanistické disciplíny. (s. 149)

OTÁZKY:

1. Jaké místo v lidském poznání má věda?
2. V čem spočívá sociologická perspektiva?
3. Jsou charakteristiky: člověk ve společnosti a společnost v člověku dvě strany téže mince?